

# Kuopion läänin perhelisäperheistä ja niiden asunto- ym. oloista

Vertaileva tilastollinen selvitys.

Kirjoittanut *Armas Nieminen*.

## JOHDANTO.

### *Selvityksen tarkoitus ja toimeenpano.*

Väestökysymyksen tutkimuksessa on keskeisessä asemassa perheen suuruuden ja elintason välillä valitsevan riippuvaisuussuhteen valaiseminen. Lisiä tämän kysymyksen selvittämiseen (Ruotsissa suoritetuista täsmällisemmistä tämänlaatuisista tutkimuksista vrt. ed. ss. 34, 44—47) tarjoaa suurten perheiden olojen tutkiminen ja vertaaminen vastaavan yhteiskuntaryhmän pieniperheisten tai perheettömien oloihin.

Väestöliitolle on tarjoutunut kaksi mahdollisuutta tällaisiin tutkimuksiin. Ensimmäinen näistä suoritettiin vuonna 1943 helsinkiläisten perheiden keskuudessa, joilla oli oikeus saada erinäisiä lisäelintarvikekortteja ja joihin siis kuului vähintään neljä 19 vuotta nuorempaa kotona asuvaa lasta. Tämän tilastollisen selvityksen tulokset on julkaistu Väestöliiton ensimmäisessä vuosikirjassa.<sup>1</sup>

Toinen tilaisuus monilapsisten perheiden olojen tutkimiseen Väestöliitolla oli, kun liiton toimesta kesäkuukausina 1945

suoritettiin erinäisissä pohjois- ja keski-Savossa sijaitsevilla Kuopion läänin kunnissa, Tuusniemellä, Muuruvedellä, Nilsiässä ja Vieremällä edellisessä kirjoituksessa selostettu tutkimus maaltapakoilmiöstä ja sen syistä. Kun tätä tutkimusta varten oli palkattava henkilöitä hankkimaan paikkakunnalta tietoja poismuuttaneista, kävi mahdolliseksi antaa heidän samalla tutustua myös sikäläisten suurten perheiden oloihin. Valtaosan suurista perheistä muodostavat perhelisälain mukaista valtion perhelisää nauttivat perheet (ks. ss. 152—153), ja juuri näihin selvitys päätettiin kohdistaa, kun kortisto niistä oli nähtävissä kuntien huoltolautakunnissa. Tutustuttuaan tutkittavalla paikkakunnallaan tähän kortistoon kukin tietojenkerääjä kävi siinä mainittujen perheiden luona ottamassa selkoa monista perheen jäseniä, asuntoa ja toimeentuloa koskevista seikoista. Selvittely kohdistui erityisesti asunto-oloihin, koska näistä jo aikaisemmin on toimitettu seikkaperäisiä tutkimuksia<sup>2</sup>, jotka soveltuivat tämän selvityksen vertailuaineistoksi.

#### *Tutkimuskuntien edustavuus.*

Kun tutkimuskuntien lukumäärä käsitti vain 7,5 %, yhteinen pinta-ala (ilman vesiä vuoden 1945 alussa) 6,9 % ja yhteenlaskettu väkiluku (henkikirjoitetun väestön määrä vuoden 1945 alussa, myös siirtoväki huomioon otettuna) 7,1 % Kuopion läänin koko maaseudun vastaavista luvuista<sup>3</sup>, herää kysymys, miten suuressa määrässä selvityksen tulosten voidaan katsoa edustavan läänin koko maaseudun perhelisäperheitä. Tämä seikka riippuu siitä, missä määrin olot tutkimuskunnissa ovat samankaltaisia kuin läänin maaseudulla yleensä. Tätä kysymystä valaisevat osaltaan seuraavassa asetelmassa esitetyt laskelmat<sup>4</sup>, jotka antavat viitteitä väestön rakenteesta sekä taloudellisista ja sosiaalisista oloista toisaalta tutkimuskunnissa ja toisaalta läänin koko maaseudulla. Yhdistelmään on syntyneitä, kuolleita ja solmittuja avioliittoja koskevat tiedot otettu sotien 1939—45

edelliseltä ajalta, koska miesten sodassa olo on näissä suhteissa aiheuttanut satunnaisia epätasaisuuksia eri paikkakuntien kesken.

	Tutkimus- kunnat	Läänin koko maaseutu
Läsnäolevan väestön määrä maakm <sup>2</sup> :ä kohden		
31. 12. 1940 .....	10,2	9,4
Siirtoväkeen kuuluvia $\%$ 1. 1. 1945 henkikirjoi- tetusta väestöstä .....	8,1	7,5
Naispuolisia $\%$ koko läsnäolevasta väestöstä		
31. 12. 1940 .....	48,5	48,9
0—14-vuotiaita $\%$ koko läsnäolevasta väestöstä		
31. 12. 1940 .....	31,1	31,8
70-vuotiaita ja vanhempia $\%$ koko läsnäole- vasta väestöstä 31. 12. 1940 .....	3,5	3,2
Maatalousväestöä $\%$ koko läsnäolevasta väes- töstä 31. 12. 1940 .....	77,8	69,7
Elävänä syntyneitä keskimäärin vuosittain $\%$ <sub>100</sub> keskiväkiluvusta vv. 1934—1938 .....	24,1	23,6
Kuolleita keskimäärin vuosittain $\%$ <sub>100</sub> keski- väkiluvusta vv. 1934—1938 .....	14,2	13,8
Solmittuja avioliittoja keskimäärin vuosittain keskiväkiluvun 10.000 henkeä kohden vv. 1934—1938 .....	65,8	76,7
Vuotta nuorempana kuolleita $\%$ <sub>100</sub> elävänä syn- tyneistä vv. 1941—1944 .....	72,4	69,9
Huollon (köyhäinhoidon ja lastensuojelun) va- rassa olevia keskimäärin vuosittain $\%$ <sub>100</sub> kes- kiväkiluvusta vv. 1940—1944 .....	46,5	38,1
Veroäyrin keskihinta vv. 1936—1941, mk .....	13:35	10:30

Useimmissa edellisen yhdistelmän ilmaisemissa seikoissa tut-  
kimuskuntien ja läänin maaseudun kesken ei ole havaitta-  
vissa olennaisia eroavuuksia. Se seikka, että tutkimuskun-  
nissa on suhteellisesti huomattavasti enemmän maatalousväes-  
töä kuin läänin koko maaseudulla, on seuraus siitä, että kaik-  
ki tutkimuskunnat ovat puhtaita maanviljelys-, etupäässä pien-  
viljelyskuntia, joissa teollisuus on vähäistä, mutta joissa met-  
sätöillä on suuri merkitys väestön toimeentulolle, ja että lää-  
nin maaseutuun virallisessa tilastossa on luettu myös Varkau-

den, Lieksan ja Nurmeksen kauppalat. Kolme viimeistä yhdistelmään sisältyvää vertailua — pikkulasten kuolleisuus, huollettavien määrä ja veroäyrin keskihinta — taas osoittavat, että tutkimuskuntien väestö on jonkin verran köyhempää ja vähemmän edistynyttä, kuin läänin virallisesti maaseutuun luetavan alueen väestö keskitasoltaan on. Lisäksi on avioliittoisuus tutkimuskunnissa ollut suhteellisen vähäinen.

Tutkimuskuntien oloja voitaneen näin ollen pitää tyypillisinä läänin varsinaisille maanviljelysalueille tai ainakin keskitasoa hieman köyhemmille alueille.

### *Tutkimusaineiston edustavuus.*

Nyt esiteltävä selvitys kohdistui sellaisiin edellä mainituissa kunnissa asuviin perheisiin, jotka vuonna 1945 saivat valtion varoista perhelisälain mukaista perhelisää.<sup>5</sup> Tutkittavat perheet olivat siis sellaisia, joihin kuului vähintään viisi — tai, mikäli perheen pääasiallinen huoltaja oli kuollut tai tullut pysyvästi työkyvyttömäksi, ainakin kolme — perheen huollettavana olevaa 16 vuotta nuorempaa lasta.<sup>6</sup>

Lasten vähimmäismäärän ohella perhelisän saamisen ehtona oli perheen vähävaraisuus siten, että mainittua lisää vuonna 1945 kuntien kalleusryhmituksen ensimmäisessä ryhmässä, johon kaikki tutkimuskunnatkin kuuluivat, saivat ainoastaan sellaiset perheet, joiden vanhemmille ja perhelisään oikeutetuille lapsille viimeksi toimitetussa kunnallisverotuksessa yhteensä maksuunpantu äyriluku ei ollut 310:ä suurempi tai, mikäli oli kysymyksessä perhe, jonka pääasiallinen huoltaja oli kuollut tai tullut pysyvästi työkyvyttömäksi, suurempi kuin 240. Perheen huollettavana olevien lasten luvun ylittäessä säädetyn vähimmäismäärän äyrirajaa oli korotettava 20 prosentilla kunkin tuon määrän ylittävän lapsen osalta. Huoltolautakunnilla on kuitenkin oikeus harkintansa mukaan myöntää tai kieltää perhelisä edellä mainittujen tulorajojen estämättä, mikäli taloudellisten ym. seikkojen katsotaan sitä vaativan.

Tutkituille perheille oli siis ominaista kaksi seikkaa: ne olivat lapsiluvultaan ylittäneet määrätyn rajan, ja ne olivat vähävaraisia. Tärkeätä olisi nyt tutkimuksen yleispätevyyden kannalta voida todeta, moniko sellainen perhe, joka lasten lukumäärän puolesta olisi ollut oikeutettu perhelisän saantiin, tulojensa suuruuden takia on jäänyt siitä osattomaksi. Tietoja tästä ei kuitenkaan ole saatavissa, tietynsuuruisten perheiden lukumäärä maassamme kun ei ole selvillä. Lähtökohdan arvioinnille tarjoaa kuitenkin se seikka, että vuonna 194<sup>F</sup> perhelisiä Kuopion läänin maalaiskunnissa jaettiin yhteensä 5359:lle viittä tai useampaa perhelisän saantiin oikeutettua lasta huoltavalle perheelle.<sup>7</sup>

Koetettaessa arviointien tietä ratkaista kysymys, suurenko osan nämä noin 5350 vähintään viiden lapsen perhelisäperhettä muodostavat kaikista Kuopion läänin maalaiskunnissa asuvista vastaavansuuruisista perheistä, on arvioitava viimeksi mainittujen lukumäärä. Tällöin voidaan käyttää hyväksi sitä em. tutkimusta, joka valtion toimesta vuonna 1937 suoritettiin maalaiskuntien asunto-oloista.<sup>2</sup> Tämä tutkimus oli edustava, mutta tutkitut 56 maan eri osissa sijaitsevaa kuntaa oli valittu siten, että ne »sangen tarkasti kuvastavat koko maaseudun sosiaalisia ja taloudellisia olosuhteita». Tutkimuksessa eri asunnoissa asuvat asumisryhmät oli ryhmitelty myös 15 vuotta nuorempien lasten luvun mukaan. Vähintään viisi lasta käsittäviä asumisryhmiä eli siis normaalitapauksessa perheitä oli asuntotutkimuksessa tutkituissa Kuopion läänin kunnissa kaikkiaan 392. Jos otaksutaan suuria perheitä muissakin läänin maalaiskunnissa olleen samassa suhteessa niiden asukasluvuun verrattuna kuin tutkituissakin kunnissa, saadaan ottaen perustaksi henkikirjoitetun väestön määrän vuoden 1937 alussa tulokseksi, että perheitä, joissa oli ainakin viisi 15 vuotta nuorempaa lasta, oli vuonna 1937 Kuopion läänin kaikissa maalaiskunnissa yhteensä 5847.<sup>8</sup>

Kun nyt otetaan lisäksi huomioon, että läänin maaseudun henkikirjoitetun väestön määrä vuodesta 1937 vuoteen

1945 on kasvanut 4,75 %:lla<sup>9</sup>, saadaan ko. perheiden luvuksi viimeksi mainittuna vuonna karkeasti arvioiden noin 6125. Tämä luku tarkoittaa siis perheitä, joissa oli vähintään viisi 15 vuotta nuorempaa lasta. Kun perhelisän saamisen ehtona oleva ikäraja kuitenkin on korkeampi, nim. 16 vuotta<sup>6</sup>, olisi nyt arvioitava, paljonko oli sellaisia perheitä, joihin kuului vähintään viisi 16 vuotta nuorempaa lasta. Tämä saataisiin lasketuksi lisäämällä em. lukuun (6125) sisarusparvessaan järjestysluvultaan viidensien 15-vuotiaiden lasten luku. Tätä lukua ei tunneta, mutta likimääräinen arvio saadaan, kun läänin maaseudun läsnäolevaan väestöön vuonna 1940 sisältyneet 7617 15-vuotiasta kerrotaan 8,84 %:lla, mikä luku ilmaisee, suuriko osa läänin maaseudulla syntyneistä aviolapsista oli järjestysluvultaan viidensia vuosina 1941—1943, miltä ajalta tällaisia tietoja on saatavissa.<sup>10</sup> Täten saadaan luku 673, joten siis vähintään viisi 16 vuotta nuorempaa lasta käsittävien Kuopion läänin maaseudulla asuvien perheiden arvioluvuksi tulee 6800.

Tämä luku (6800) on verrattain karkean arvioinnin tulos, eikä sitä voi pitää tarkkana. Asetettaessa sen rinnalle perhelisäperheiden määrä, 5350, mikä siitä muodostaa lähes 80 prosenttia, voitaneen kuitenkin ainakin sanoa, että neljästä Kuopion läänin maaseudulla asuvasta perheestä, joihin kuuluu vähintään viisi 16 vuotta nuorempaa lasta, on vain yksi sellainen, joka ei nauti perhelisää. Näin ollen perhelisän saamisen edellytyksenä oleva tuloraja ei aiheuta, etteivätkö perhelisäperheiden olot olisi tyyppillisiä Kuopion läänin monilapsisten perheiden suurimmalle osalle.

Tutkimusaineistoon sisältyi kuitenkin joitakin pienempiäkin perheitä, nim. sellaisia, joiden pääasiallinen huoltaja oli kuollut ja joissa oli vähintään kolme 16 vuotta nuorempaa lasta, mutta tällaisia kolmen — neljän lapsen perheitä oli vain 56 eli 13,1 % koko aineistosta, 427:stä. Mainituistakin perheistä oli vain 27 eli 6,3 % koko aineistosta sellaisia, joissa kaikkiaan, ikään katsomatta, oli vain kolme tai neljä lasta. Ns. leski-perheiden mukaan ottaminen ei täten suures-

tikaan horjuta aineiston lasten lukumäärään perustuvaa homogeenisuutta.

Aineiston täydellisyyteen vaikuttaa vielä se, suuriko osa niistä perheistä, jotka ominaisuuksiensa puolesta kuuluivat tutkittavana olevaan joukkoon, tosiasiallisesti on jäänyt tutkimuksen ulkopuolelle. Kun tutkimus toimitettiin siten, että tietojenkerääjät ensin, kesäkuun lopulla, kuntien huoltolautakuntien ns. perhelisäkortistoista poimivat tutkittavien perheiden nimet, ts. niiden perheiden, jotka vuoden 1945 kuluessa jo olivat saaneet perhelisää, jäivät tutkimatta kaikki ne perheet, jotka jättivät perhelisähakemuksensa myöhemmin, niin ettei heille vielä siihen mennessä ollut perhelisää annettu. Tällaisiin perheisiin kuuluivat mm. ne, joissa vasta kesän tultua oli sattunut sellainen tapaus, esim. viidennen alaikäisen lapsen syntyminen tai perheen huoltajan kuolema, mikä saattoi olla aiheena perhelisän hakemiseen. Tällaisten perheiden tutkimatta jääminen vaikutti siis tutkimusaineistoon siten, että siitä jäi pois etupäässä pienimpiä mahdollisia perheitä.

Seuraava yhdistelmä, josta ilmenee tutkittujen perheiden määrä ja jakaantuminen eri kuntien osalle, sisältää myös tiedon siitä, monelleko perheelle ko. kunnissa vuoden 1945 kuluessa kaikkiaan on myönnetty perhelisää.<sup>7</sup> Luvut on ilmoitettu erikseen ns. suurista perheistä (perheistä, jotka ovat saaneet perhelisää viidennestä alaikäisestä lapsesta lähtien) ja erikseen ns. leskiperheistä (perheistä, joiden pääasiallinen huoltaja on kuollut tai tullut pysyvästi työkyvyttömäksi ja jotka ovat saaneet lisää kolmannelta alaikäisestä lapsesta alkaen).

Kunta	Tutkittuja perheitä			Perhelisäperh. kaikkiaan			d % g:stä
	Suuria perheitä	Leski-perheitä	Yhteensä	Suuria perheitä	Leski-perheitä	Yhteensä	
a	b	c	d	e	f	g	h
Tuusniemi	78	6	84	106	14	120	70,0
Muuruvesi	55	13	68	63	14	77	88,3
Nilsinä	141	39	180	159	43	202	89,1
Vieremä	77	18	95	104	27	131	72,5
Yhteensä	351	76	427	432	98	530	80,6

Tutkimuskunnissa joutui siis 4/5 kaikista perhelisää saaneista perheistä selvittelyn kohteeksi. Leskiperheitä tutkituista perheistä oli 17,9 % vastaavan luvun kaikista perhelisäperheistä ollessa 18,5 %. Kaikki tutkitut ns. leskiperheet olivat sellaisia, joissa perheen pääasiallisena huoltajana ollut mies oli kuollut.

Johtopäätöksenä tutkittujen kuntien ja tutkimusaineiston edustavuudesta edellä esitetystä voitaneen sanoa, että tutkimusaineisto on riittävän täydellinen, jotta siihen perustuvaa kuvaa Kuopion läänin maatalousalueiden suurten ja keskisuurten perheiden suurimman osan — ja samalla köyhimmän osan — oloista voidaan pitää tyypillisenä.

### *Selvityksen tulosten esittely.*

Koska tutkittuja perheitä tässä tutkimuksessa on pidetty Kuopion läänin koko maaseudun perhelisäperheitä edustavina, on seuraavassa esityksessä käsitelty tutkimusaineistoa vain yhtenä ryhmänä, eikä ole tietoja eri kuntien osalta vertailtu keskenään. Jos alkuaineistosta laadittuja tilastotauluja, joissa tiedot on esitetty kunnittain, tarkastellaan, todetaan, ettei tutkittujen eri kuntien kesken ole havaittavissakaan mitään olennaisia eroavuuksia tutkittujen kysymysten suhteen. Näitä 29 taulua ei kuitenkaan ole katsottu tarpeelliseksi painattaa, mutta ovat ne samoin kuin tutkimuksen kyselylomakekin nähtävissä Väestöpoliittisen Tutkimuslaitoksen kirjastossa.

## PERHEET.

### *Ammattiryhmitys.*

Ensiksi on syytä tarkastella kysymystä, missä määrin tutkittujen perheiden huoltajien jakaantuminen eri ammattiryhmiin oli samanlainen kuin läänin maaseudulla yleensä. Suoritettaessa tällaista vertailua ei tässä ole käytetty virallisen tilaston ns.



kymmenvuotistaulustoihin sisältyvää selvitystä ammattiryhmityksestä <sup>11</sup>, koska siinä perhettä ei ole käytetty yksikkönä, vaan on samaan ryhmään luettu perheiden päähenkilöt ynnä yksityiset itsenäiset päähenkilöt. Kun vuoden 1937 maaseudun asuntotutkimuksessa kuitenkin asumisryhmät on jaoteltu myös ammateittain <sup>12</sup> ja kun asumisryhmien ja perheiden luku ei suu-restikaan poikenne toisistaan, voidaan ko. vertailu suorittaa. Käytetty ammattiryhmitys on seuraava:

1. Tilanomistajia ja tilallisia (peltopinta-ala yli 10 ha).
2. Pienviljelijöitä (peltopinta-ala 10 ha tai vähemmän) ja kalastajia <sup>13</sup>.
3. Muonamiehiä, renkejä <sup>14</sup>, työnjohtajia.
4. Muuta maataloustyöväkeä.
5. Kauppiaita <sup>15</sup>, tehtailijoita, itsenäisiä käsityöläisiä ym. yrittäjiä.
6. Virkamiehiä <sup>16</sup>, opettajia <sup>17</sup> ym.
7. Teollisuus- ja kuljetustyöväkeä, kauppa-apulaisia <sup>14</sup> ym.
8. Metsä- ja tietyöläisiä, sekatyöläisiä.
9. Syytinkiläisiä <sup>14</sup>, eläkkeellä olevia henkilöitä <sup>14</sup>.
10. Muita päähenkilöitä <sup>18</sup>.

Miten toisaalta tutkitut perheet ja toisaalta läänin maaseudun perheet yleensä jakaantuivat eri ammattiryhmiin, käy ilmi seuraavasta asetelmasta.

	Ammattiryhmä										Yh- teen- sä
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Tutkitut perhelisä- perheet, luku .	19	190	13	12	24	2	18	137	—	12	427
Samat, % . . . . .	4,5	44,5	3,0	2,8	5,6	0,5	4,2	32,1	—	2,8	100,0
Läänin maaseudun perheet, % . . . . .	25,6	34,5	3,5	3,8	4,4	5,0	7,0	14,8	0,9	0,5	100,0

Kuopion läänin maaseudulla tulee siis pienviljelijäin ja metsätyöläisten perheistä — tutkimuksessa vallitsevista perheistä — suurempi osa kuin muihin ammattiryhmiin kuuluvista perheistä perhelisistä osalliseksi, kun taas varsinaiset ti-

lanomistajat ja tilalliset sekä virkamiehet, opettajat ym. jäävät yleensä niitä vaille. Tätä tulosta vahvistaa myös seuraava yhdistelmä, jossa tämän tutkimuksen tuloksia on verrattu sosiaaliministeriössä laadittuun tilastoon Kuopion läänissä vuonna 1945 perhelisää saaneista perheistä<sup>19</sup> perustuviin suhdelukuihin. Koska jälkimmäisen tilaston ammattiryhmitys oli erilainen kuin tässä tutkimuksessa käytetty, on eräitä ryhmiä täytynyt yhdistää.

	Yhteensä						
	Ammattitömlä						
	Julkisen toiminnan palveluksessa olevia ja vapaan ammattin harjoittajia		Teollisuuden, kaupan ja liikenteen alalla toiseen palveluksessa työskenteleviä		Teollisuuden, kaupan ja liikenteen alalla toimivia itsenäisiä yrittäjiä		Toisen palvel. maa- ja metsätaloudessa työskenteleviä; sekatyöläisiä
	Itsenäisiä maatalouden harjoittajia						
Ammattiryhmät em. ryhmityksen numeroinnin mukaan	1+2	3+4+8	5	7	6	9+10	
Tutkitut perhelisäperheet, %	49,0	37,9	5,6	4,2	0,5	2,8	100,0
Kaikki perhelisäperheet Kuopion läänissä, %	52,5	28,9	4,1	4,8	1,0	8,7	100,0

Olellaiset eroavuudet edellä olevan asetelman ilmaiseissa luvuissa rajoittuvat siis siihen, että sosiaaliministeriön tilastossa ammatittomien ryhmä on suurempi kuin nyt käsiteltävänä olevassa tutkimuksessa, kun taas asianlaita maa- ja metsätyöväestöön sekä sekatyöläisiin nähden on päinvastainen.

Edellä kävi selville, että etupäässä pienviljelijäin ja metsätyöläisten perheet saavat perhelisiä, mutta että peltopinta-alaa 10 ha enemmän omistavista perheistä vain hyvin harvat tulevat lisistä osallisiksi. Tämä ei useassakaan tapauksessa johdu siitä, että tilallisten perheet olisivat pieniä, vaan siitä, että vähänkin suurempien tilojen veroäyrimäärät ylittävät perhelisän saamisen ehtona olevan rajan. Jos nimittäin tarkastellaan esim.

niitä ohjeita ja määräyksiä, joita valtioneuvosto ja valtiovarainministeriö ovat antaneet maatalouskiinteistöistä saatujen tulojen taksoituksessa vuonna 1944 noudatettavista verotusperusteista, jotka tulivat vaikuttamaan perhelisiä vuoden 1945 alkupuolella myönnettäessä, todetaan, että niiden mukaan tutkituissa kunnissa esim. 13 ha viljeltyä maata ja 100 ha metsämaata omistavan viiden alaikäisen lapsen perheen veroäyrimäärä kohosi 313:een, joten perhe ei ollut oikeutettu perhelisän saantiin. Jos sensijaan olisi ollut kysymyksessä perhe, jossa mainittujen lasten lisäksi olisi ollut vielä kotona työskentelevä 16-vuotias poika, ei samanlaista viljeltyä maata olisi tarvinnut olla kuin 8 ha ja metsämaata 35 ha, jotta veroäyrien vähimmäismäärä, 310, olisi tullut ylityksi. Jos tarkasteltaisiin sellaisia perheitä, joissa olisi enemmän alaikäisiä lapsia, nousisivat mainitut pinta-alojen vähimmäismäärät, koska perhelisän saamisen ehtona oleva veroäyrimääräkin silloin kohoaisi ja verotuksen lapsivähennykset suurenisivat.<sup>20</sup>

Sellaisia perheitä, joissa päähenkilönä oli nainen, oli aineistossa 76 eli 17,8 % kaikista perheistä. Yleisimpiä tällaiset perheet olivat maataloustyöläisten ja ammatittomien keskuudessa. Viimeksi mainittu ryhmä käsittikin yksinomaan leskiäitejä.

### *Lapsiluku.*

Vaikka tämän tutkimuksen aineistoon sisältyvät pienimmät ammattiryhmät ovatkin niin suppeita, ettei perheiden vähälukuisuudesta johtuen niiden perusteella voi tehdä yleisiä johtopäätöksiä lapsiluvusta eri ammattiryhmissä, on nämäkin tiedot eri kuntien osalta laskettu. Tällöin on otettu huomioon ainoastaan 15 vuotta nuoremmat lapset. Näin on menetelty, jotta voitaisiin suorittaa vertailua läänin maaseudun oloihin yleensä. Perheiden suuruutta eri ammattiryhmissä Suomessa valaisevista tutkimuksista on nim. tässä vertailuun käytettäväksi tarkoituksenmukaisin maaseudun asuntotutkimukseen sisältyvä tilasto eri yhteiskuntaryhmien asunnoista lapsiluvun

mukaan, ja tässä on otettu huomioon ainoastaan 15 vuotta nuoremmat lapset.<sup>21</sup> Vertailun tulos muodostuu seuraavanlaisiksi.

	Lapsia keskimäärin perhettä kohden ammattiryhmässä										Kaikkissa perheissä
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Tutkitut perhelisäperheet	5,6	5,2	5,3	4,5	5,2	6,0	5,0	5,1	—	3,9	5,1
Läänin maaseudun perheet	2,1	1,9	1,7	1,4	1,2	0,7	1,5	2,1	0,3	1,0	1,8

Alempi lukusarja osoittaa, että lasten lukumäärä Kuopion läänissä yleensäkin on suurin juuri niissä ammattiryhmissä, pienviljelijäin ja metsätyöläisten keskuudessa, joihin kuuluvat perheet saavat eniten perhelisiä, vain sillä rajoituksella, että varsinaiset tilalliset, joiden keskuudessa perheet ovat kaikkein suurimmat, eivät yleensä varallisuutensa vuoksi saa perhelisiä, kuten edellä (s. 157) on esitetty. Vertailun vuoksi mainittakoon tässä vielä, että vuonna 1946 Jokioisten kunnassa suoritetun tutkimuksen mukaan oli eri ammattiryhmiin kuuluvissa perheissä, joiden äidit olivat 40—60-vuotiaita, lasten keskimääräinen lukumäärä: virkamiesten perheissä 2,41, tehdastyöläisten 2,76, maanviljelijäin 4,26 ja maataloustyöläisten perheissä 4,21.<sup>22</sup>

Tutkittujen perheiden keskimääräinen lasten lukumäärä oli ottaen huomioon kaikki aviopuolisilla olleet omat lapset 7,5 (vaihdellen eri kunnissa 7,0:n ja 7,7:n välillä). Vastaava luku, joka koskee vielä elossa olleita omia lapsia näiden iästä riippumatta, oli 6,7 (vaihdellen 6,4:stä 6,9:ään). Perheitä, joissa on ollut kaikkiaan 18 omaa lasta, oli Nilsiässä 2, ja toisessa näistä oli vieläkin elossa 16 lasta. Lukuisimmin (18,3 %) olivat tutkittujen perheiden keskuudessa edustettuina sellaiset perheet, joissa on ollut kaikkiaan 6 lasta ja (22,7 %) sellaiset perheet, joissa nykyään on elossa 5 omaa lasta. Tämä onkin luonnollista, koska perhelisän saamisen ehtona vuonna 1945 oli (lukuunottamatta sellaisia perheitä, joissa pääasiallinen huoltaja oli kuollut) ainakin viiden alaikäisen lapsen elättäminen. Numeroita lähemmin tarkasteltaessa havaitaan

siirryttäessä 9—10 lapsen perheistä sitä suurempiin perheisiin lukumäärän jyrkästi laskevan. Sellaisia perheitä, joissa on ollut enemmän kuin 10 lasta, oli tutkituista perheistä 9,8 %. Hyvin suuria perheitä on siis Kuopion läänissäkin nykyään vain harvassa.

Lähes joka toisessa (47,1 %) kaikista tutkituista perheistä oli kuollut ainakin yksi oma lapsi. Joka viidennestä (21,8 %) oli kuollut kaksi lasta tai enemmän. Keskimäärin oli perheistä kuollut 0,8 lasta (vaihden eri kunnissa 0,6:sta 0,9:ään).

Yksi otto- tai kasvattilapsi oli Tuusniemellä kahdessa ja Nilsiässä viidessä perheessä.

### *Isovanhempien kodin lapsiluku.*

Kyselylomakkeessa tiedusteltiin myös, montako lasta erikseen ko. perheen isän ja erikseen äidin vanhemmilla oli ollut. Yleisimmin esiintyvä tapaus oli sellainen, että isän ja äidin vanhemmilla oli ollut 7—9 lasta, joten nyt tutkittujen suurten perheiden vanhemmat olivat yleensä itsekin synnyttisin suurista perheistä.

Miten suuriperheisyys vanhemmankin polven keskuudessa Kuopion läänissä on ollut yleisempää kuin etelämpänä, käy ilmi seuraavasta yhdistelmästä, jossa tätä asiaa on valaistu paitsi Kuopion läänin myös Helsingin suurten perheiden<sup>23</sup> osalta.

	Tutkitut perhelisä-perheet, %	V. 1943 tutkitut Helsingin suuret perheet, %
Perheitä, joiden molemmilla isovanhemmilla on ollut vähintään 10 lasta .....	7,8	5,2
Perheitä, joiden molemmilla isovanhemmilla on ollut vähintään 7 lasta .....	42,0	29,9
Perheitä, joiden toisella isovanhemmalla on ollut ainakin 10 lasta .....	42,0	32,7
Perheitä, joiden molemmilla isovanhemmilla on ollut vähintään 4 lasta .....	83,0	69,2
Perheitä, joiden toisella isovanhemmalla on ollut ainakin 7 lasta .....	84,9	72,7
Perheitä, joiden toisella isovanhemmalla on ollut ainakin 4 lasta .....	98,9	96,7

## ASUNTO-OLOT.

Seikkaperäisintä nyt selostettavassa tutkimuksessa oli perheiden asunto-olojen selvittely, koska edellä useaan otteeseen mainittu maaseudun asuntotutkimus tarjosi tässä suhteessa sopivaa vertailuaineistoa. Seuraavassa esitetty asunto-olojen vertailu tutkittujen perhelisäperheiden ja läänin maaseudulla yleensä vallitsevien asunto-olojen kesken tapahtuukin kokonaan mainitun virallisen asuntotutkimuksen pohjalla.<sup>24</sup> Viimeksi mainittu tutkimus on tosin suoritettu jo vuonna 1937, minkä jälkeen asunto-olot maaseudullakin ovat rakennustoiminnan pysähtymisen ja siirtoväen asuttamisen vuoksi suuresti kiristyneet, joten tämä seikka heikentää vertailun pätevyyttä. Voitaneen kuitenkin edellyttää, että useimmat tutkituista perheistä, siirtoväkeen kuuluvaa vähäistä osaa lukuunottamatta, ovat asuneet nykyisissä asunnoissaan jo ennen sotia 1939—1945, maaseudun suuret perheet kun eivät usein muuta asuntoa, ja että asunto-oloissa tapahtunut kehitys ei siis nyt kysymyksessä olevaan ryhmään, perhelisäperheisiin, nähden riistä mainitunlaiselta vertailulta pohjaa. Huomattava siis vain on, että Kuopion läänin maaseudun asunto-oloista yleensä tässä tutkimuksessa annettu kuva tarkoittaa sotien edellistä aikaa.

### *Asuntojen hallintamuoto.*

Asunto-oloja käsiteltäessä on tärkeätä ensinnäkin selvittää, miten yleisiä ovat omalla maalla ja miten yleisiä vuokramaalla sijaitsevat omat asunnot ja miten yleisiä taas vuokralla olevat asunnot. Tässä suhteessa saadaan rinnastettaessa tutkitut perheet ja läänin maaseudun perheet yleensä seuraavanlaiset yhdistelmät, joista ensimmäisestä näkyy vuokralla asumisen yleisyys ja toisesta taas, miten suuri osa omista asunnoista sijaitsi omalla maalla ja miten suuri osa vuokramaalla.

		Asuntoja, joiden haltijana oli rakennuksen omistaja vuokralainen		Ei ilmoitettu	Yhteensä
Tutkitut	perhelisäperheet, luku	325	97	5	427
Samat, %	.....	76,1	22,7	1,2	100,0
Läänin maaseudun perheet, %	.....	70,3	29,7	—	100,0

		Omistajain käyttämiä asuntoja rakennuksissa, jotka sijaitsivat omalla maalla vuokra- maalla		Ei ilmoitettu	Yhteensä
Tutkitut	perhelisäperheet, luku	306	19	5	330
Samat, %	.....	92,7	5,8	1,5	100,0
Läänin maaseudun perheet, %	.....	90,5	9,5	—	100,0

Kuopion läänin perhelisäperheiden keskuudessa ei siis vuokralla-asuminen eikä maankaan pitäminen vuokralla ollut niin yleistä kuin yleensä maaseudulla. Onkin luonnollista, että näin on laita, kun on kysymys suurista perheistä, joiden asuminen yleensä on vakinaisempaa kuin pieniperheisten ja etenkin perheettömien.

### *Asuntojen mukavuudet, lisätilat ja kunto.*

Asuntojen asumiskelpoisuuteen vaikuttaa suuresti veden saanti. Millaisia tutkittujen perheiden asunnot tässä suhteessa olivat verrattuina läänin maaseudun asuntoihin, käy ilmi seuraavasta asetelmasta,

		Vedenottopaikkana						
		vesijohto	kalvo	lähde	joki	järvi tai muu paikka	Ei ilmoitettu	Yhteensä
Tutkitut	perhelisäperheet, luku	8	190	153	21	53	2	427
Samat, %	.....	1,8	44,5	35,8	5,0	12,4	0,5	100,0
Läänin maaseudun perheet, %	..	3,6	73,4	12,3	1,7	9,0	—	100,0

Se seikka, että 44,5 % tutkituista perheistä on ilmoitettu käyttäneen vedenottopaikkanaan kaivoa ja 35,8 % lähdeettä, kun sitävastoin luvut läänin maaseudulla yleensä vuonna 1937 olivat 73,4 % ja 12,3 %, viittaa siihen, että osaa niistä vedenottopaikoista, jotka tässä tutkimuksessa on luettu lähteiksi, maaseudun asuntotutkimuksessa on pidetty kaivoina. Oikeamman kuvan asiasta siis saa, kun toteaa, että tutkituista perheistä 80,3 % nouti veden kaivosta tai lähteestä ja 17,4 % joesta, järvestä tai muusta sellaisesta paikasta vastaavien lukujen läänin koko maaseudulla ollessa 85,7 % ja 10,7 %. Näin ollen perhelisäperheet ovat tässä suhteessa epäedullisemmassa asemassa, kuin yleensä maaseudulla on asianlaita. Luonnollista on, että perhelisäperheissä, vähävaraisissa perheissä, myös vesijohdot ovat tavallistakin harvinaisempia.

Veden saannin helppoutta ei kuitenkaan kuvasta yksin se, millainen vedenottopaikka on, vaan olisi sen lisäksi tarpeen tietää sen kunto, onko se vähävetinen jne. Näistä seikoista tämä tutkimus ei kuitenkaan anna valaistusta, mutta sen sijaan kyllä vedenhakupaikan etäisyydestä. Tiedot tästä sisältyvät seuraavaan yhdistelmään.<sup>25</sup>

	Vedenottopaikan et. ulko- ovelta, m					Ei ilmoitettu	Yhteensä
	alle 25	25—50	51—100	101—200	201—		
Tutkitut perhelisäperheet, luku	94	131	89	51	49	5	419
Samat, % .....	22,4	31,3	21,2	12,2	11,7	1,2	100,0
Läänin maaseudun perheet, % ..	31,2	43,3	15,0	6,8	3,5	0,2	100,0

Vedenhakumatkan pituuden suhteen olot perhelisäperheiden keskuudessa siis ovat hyvin takapajulla. Kun noin joka toinen tutkittu perhelisäperhe (45,1 %) nouti veden 50 metriä kauempaa, oli samanlaisessa asemassa ainoastaan joka neljäs (25,3 %) läänin maaseudulla asuvista asumisryhmistä. Perhelisäperheitä useamman kuin joka kymmenennen (11,7 %) oli pakko hakea



vesi 200 metriä etäämpänä olevasta vedenottopaikasta. Veden-  
noutomatkan keskimääräinen pituus tutkittujen perheiden osalta  
oli 107 metriä.

Olojen edistyneisyys erinäisten mukavuuksien ja lisä-  
sätilojen suhteen käy ilmi seuraavasta asetelmasta.

	Asuntoja, joista puuttui							
	sähköva- laistus	ruokasäiliö	vaatesäiliö	kellari	aita	sauna	käymälä	puukatos
Tutkitut perhelisäper- heet, luku .....	385	107	327	376	199	57	60	192
Samat, % .....	90,2	25,1	76,6	88,1	46,6	13,3	14,1	45,0
Läänin maaseudun per- heet, % .....	92,4	12,2	60,3	75,9	40,5	10,6	16,8	.

Verrattaessa toisaalta tutkittujen perhelisäperheiden ja toisaalta läänin maaseutuperheiden oloja asunnon mukavuuksien suhteen todetaan edellä esitettyjen numeroiden valossa edellisten jäävän vertailussa huonommalle puolelle, mitä tulee saunan, ruokasäiliön, vaatesäiliön, aitan ja ruokataloudessa tärkeän kellarin yleisyyteen. Vaatesäiliön ja aitan todettiin muuten maaseudun asuntotutkimuksessa osittain korvaavan toisiaan, sillä niissä osissa maata, joissa aitat olivat yleisiä, oli säiliöitä vähemmän, ja päinvastoin.<sup>26</sup> Vain käymälän yleisyys oli hiukan suurempi perhelisäperheissä kuin läänin maaseudulla yleensä. Sähkövalaistusta koskevat numerot taas eivät keskenään verrattuina anna oloista oikeaa kuvaa, koska tämä tutkimus ja maaseudun asuntotutkimus käsitti osittain eri kuntia Kuopion läänissä ja koska sähkövalaistuksen yleisyys asunnoissa on riippuvainen ko. kunnan sähköistyksen asteesta.

Seuraava asetelma, josta näkyy, suuriko osa sellaisista asunnoista, joihin liittyi kellari, oli varustettu erillisillä kellareilla, osoittaa, että Kuopion läänin tutkittujen perhelisäperheiden keskuudessa ei erillinen kellari ollut niin tavallinen kuin läänin maaseudulla yleensä.

	Asuntoja, joihin liittyi			Yhteensä
	rakennuksen alla oleva kellari	erillinen kellari	kunnankin- laatuinen kellari	
Tutkitut perhelisäperheet, luku ....	23	27	1	51
Samat, % .....	45,2	52,9	1,9	100,0
Läänin maaseudun perheet, % .....	36,0	57,8	6,2	100,0

Tutkituissa asunnoissa oli erillisen kellarin keskimääräinen etäisyys ulko-ovelta 32 metriä.

Tutkimuksessa luokiteltiin asunnot myös niiden kunnon, kosteuden ja kylmyyden mukaan. Tietyn asunnon sijoittaminen näissä suhteissa tiettyyn ryhmään on luonnollisesti enemmän tai vähemmän subjektiivista, koska kaiken oma-kohtaisen arvioinnin ja arvostelun tarpeettomaksi tekeviä ohjeita ei voida antaa. Tällaisen subjektiivisuuden haittoja tosin jossakin määrin lieventää se, että kussakin neljästä kunnasta toimi eri tietojenkerääjä. Kuten seuraava yhdistelmä osoittaa, onkin tämän selvityksen tietojenkerääjain arviointeihin perustuva kuva tutkittujen asuntojen kunnosta suunnilleen yhtäpitävä maaseudun asuntotutkimuksen tulosten kanssa.

	Asuntoja, joiden kunto oli				Yhteensä
	hyvä	keskinker- täinen	huono	Ei ilmoitettu	
Tutkitut perhelisäperheet, luku	80	210	101	28	427
Samat, % .....	18,7	49,2	23,6	6,6	100,0
Läänin maaseudun perheet, % ..	21,4	49,9	22,7	6,0	100,0

Asunnon asumiskelpoisuuteen vaikuttavat olennaisesti sen lämpö- ja kosteussuhteet. Seuraava asetelma osoittaa selvityksen tulokset tässä suhteessa.

## Asuntoja, jotka olivat

	vain kos- teita	vain kylmiä	sekä kosteita että kylmiä	kosteita	kylmiä
Tutkitut perhelisäperheet, luku ..	26	66	134	160	200
Samat, % .....	6,1	15,5	31,4	37,5	46,9
Läänin maaseudun perheet, % ..	3,3	12,7	17,5	20,8	30,2

Tämän tutkimuksen tietojenkerääjät ovat siis arvostelleet perhelisäperheiden asunnot kosteuden ja kylmyyden suhteen varsin epäedullisiksi ja siis sangen epäterveellisiksi. Kylmyys näyttää olevan yleisemmin esiintyvä epäkohta kuin kosteus, ja vielä useammin esiintyvät sekä kosteus että kylmyys yhdessä. Maaseudun asuntotutkimuksessa todettiin, että Kuopion läänissä yleinen asuntojen kosteus on maakosteutta, mikä johtuu asuntojen multiaisalustasta.<sup>27</sup>

Paljon puhuvina esimerkkeinä asuntojen huonosta kunnosta mainittakoon seuraavat tietojenkerääjain antamat lausunnot eräistä tutkimistaan asunnoista. »Kuvaavaa, että talvella yhden (asukkaan) pitää olla tulta pitämässä yölläkin, etteivät kaikki paleltuisi.» »Asunto kerrassaan kelvoton: lattiassa suuret raot, katto vuotaa. Uuni huono. Talvella vesi jäätyy sisällä, nurkat kuurassa, noustaän yöllä lämmittämään.» (Vieremä.) »Huone on tuskin enää asuttavassa kunnossa. Lattia on vaarallisella tavalla rikkonainen, seinät kovin hatarat ja katto vuotaa. Talvella asunto on lisäksi niin kostea, että pöydät ja vuodevaatteet tulevat märiksi, varsinkin, jos vuoteet ovat välittömässä seinän läheisyydessä. Lisäksi huoneen ilma piilaantuu homeisista seinistä. — Tässä huoneessa perhe kuitenkin joutuu asumaan luultavasti jatkuvasti, sillä uutta asuntoa ei ole tiedossa ja talo, jonka maalla asunto sijaitsee, ei korjaa sitä.» »Asunto on talvella hyvin kylmä lattian ja seinäin hataruuden vuoksi.» »Asunto on rakennettu multiaisille ja on talvella hyvin kylmä. Lattiaavetoa on kovasti. Seinät homehtuvat talvella

kosteudesta.» »Asunto nykyisessä kunnossaan on sangen huono. Uuni savustaa, lattia on harva, samoin seinät. Talvisin mökin katto on kosteuden vuoksi homeen peittämä, nurkat ja akkunat ovat kuurassa.» (Muuruvesi.) »Huone erotettu matalalla pahviseinällä suuremmasta. Talvella kylmä ja kovin vetoinen, seinät homehtuneet.» (Nilsia.)

Kun maaseudun asuntotutkimuksen mukaan vuonna 1937 Kuopion läänin maaseudun pienasunnoista (asunnoista, joissa oli enintään 2 lämmitettävää huonetta ja keittiö) 6,4 % oli sellaisia, joista puuttui eteinen, oli tämän tutkimuksen mukaan vastaava luku Kuopion läänin perhelisäperheiden keskuudessa vain 2,8 %.

### Asuntojen huoneluku ja pinta-ala.

Perustava merkitys asunto-oloja arvosteltaessa on asuntojen huoneluvulla ja pinta-alalla. Millaisia tutkitut asunnot huoneluvultaan olivat, kun otetaan huomioon vain kiinteillä lämmityslaitteilla varustetut huoneet sekä tupa ja keittiö, osoittaa seuraava vertaileva yhdistelmä.

	Asuntoja, joissa huoneiden luku oli								Ei ilmoitettu	Kaikkiaan asuntoja	Huoneita keskimäärin asuntoa kohden
	1	2	3	4	5	6—7	8—	Kaikkiaan asuntoja			
Tutkitut perhelisäperheet, luku	184	177	41	402	18	2	—	—	5	427	—
Samat, %	43,1	41,4	9,6	94,1	4,2	0,5	—	—	1,2	100,0	1,8
Läänin maaseudun perheet, %	39,5	33,5	13,2	86,2	7,5	3,0	2,4	0,9	—	100,0	2,1

Tämän asetelman numeroista kuvastuu selvästi suurten perheiden asuntojen ahtaus. Perhelisäperheistä oli suhteellisesti suuremmalla osalla kuin läänin maaseudun kaikis-

ta perheistä vain 1 huoneen asuntoja, jotka samalla olivat keittiönä, ja sama oli asian laita 2 huoneenkin (huoneen ja keittiön) asuntoihin nähden, niin että pienasuntoa suurempi asunto oli läänin perhelisäperheistä vain 4,7 %:lla, kun vastaava luku läänin maaseudun kaikkiin perheisiin nähden oli 13,8 %. Tutkituista perheistä asui 84,5 % vain yhden tai kahden huoneen huoneistossa, mutta läänin maaseudun kaikista perheistä ainoastaan 73,0 %. Kun perhelisäperheiden hallussa oli keskimäärin vain 1,8 huonetta asuntoa kohden, oli vastaava luku läänin maaseudulla 2,1. Vaikka perhelisäperheet ovat suurimpia, on siis niiden keskuudessa vain 1/7:lla (14,3 %) huonelukunsa puolesta perheasunnoksi sopiva asunto (ainakin 2 huonetta ja keittiö).

Tarkasteltaessa tutkittuja asuntoja huoneluvun ja hallintamuodon suhteen havaitaan myös perhelisäperheisiin nähden pitävän paikkansa maaseudun asuntotutkimuksessa todetun säännöllisyyden, että omistajan asuntojen ryhmässä asuntokanta on huomattavasti korkeampi kuin vuokra-asuntojen<sup>28</sup>, sillä Kuopion läänin perhelisäperheistä, joilla oli oma asunto, oli yli 2/3:lla (64,5 %) 2 tai useamman huoneen asunto, kun sensijaan vuokralla asuvista oli suhteellisesti vielä suuremmalla osalla (70,0 %) vain 1 huoneen asunto.

Sellaisia asuntoja, joissa oli myös ilman lämmityslaitteita olevia huoneita (etupäässä ullakkokamareita), oli tutkittujen perhelisäperheiden asunnoista 11,9 % vastaavan maaseudun asuntotutkimuksesta saadun luvun ollessa 11,3 %. Vain neljässä tapauksessa 51:stä oli 2 huonetta vailla lämmityslaitteita.

Edellä on tarkasteltu ainoastaan huonelukua, mutta tämän ohella on otettava huomioon myös huoneiston pinta-ala. Hankittaessa tietoja tästä on mukaan otettu vain asuntojen ns. nettopinta-ala ja jätetty mittauksesta pois eteiset ja komerot. Nämä ovatkin maaseudulla yleensä kylmät. Asuntojen pinta-aloja koskevat tutkimuksen tulokset rajoitettuina ainoastaan pienasuntoihin, joihin nähden pinta-alalla on suurempi merkitys, sisältyvät seuraavaan taulukkoon.

Huoneluksu	Asuntoja joiden pinta-ala oli, m <sup>2</sup>												Yhteensä	Ei ilmoitettu			
	101—	91—100	81—90	71—80	61—70	51—60	46—50	41—45	36—40	31—35	26—30	21—25			16—20	11—15	—10
	o/o																
1	5,0	9,9	17,7	26,5	16,0	9,4	7,2	1,1	3,3	1,6	0,6	—	1,1	0,6	—	100,0	
2	—	—	4,2	8,4	15,0	16,3	18,1	11,5	11,5	10,2	3,0	1,2	—	0,6	—	100,0	
3	—	—	2,6	—	—	2,6	2,6	5,3	10,5	18,4	29,0	13,2	7,9	2,6	5,3	100,0	
1—3	2,4	4,7	10,4	16,1	14,0	11,7	11,4	6,0	7,5	7,0	4,4	1,8	1,3	0,8	0,5	100,0	
Lukumäärä																	
1—3	9	18	40	62	54	45	44	23	29	27	17	7	5	3	2	385	

Yhden huoneen asunnoista oli siis eniten ryhmään 21—25 m<sup>2</sup> kuuluvia (maaseudun asuntotutkimuksessa vuonna 1937 16—20 m<sup>2</sup>), 2 huoneen huoneistoista 36—40 m<sup>2</sup> (samoin maaseudun asuntotutkimuksessa). Kaikkien tutkittujen asuntojen keskimääräinen pinta-ala oli 38 m<sup>2</sup>. Miten perhelisäperheiden keskuudessa 1 huoneen asunnot olivat pinta-alaltaan hiukan suurempia, mutta 2 ja 3 huoneen asunnot pienempiä kuin yhtä monta huonetta käsittävät asunnot yleensä läänin maaseudulla, käy selville seuraavasta yhdistelmästä, josta näkyy tutkittujen asuntojen keskimääräinen pinta-ala eri asuntotyypeissä.

	Keskimääräinen pinta-ala (m <sup>2</sup> ) asunnoissa, joissa huoneita oli		
	1	2	3
Tutkitut perhelisäperheet .....	25,1	37,2	56,5
Läänin maaseudun perheet .....	21,7	39,6	65,3

Vuonna 1937 asunnot Kuopion läänin maaseudulla siis yleensä olivat pienemmät kuin nyt tutkittujen perheiden asunnot, mutta jälkimmäisethän eivät olleetkaan yksinäisten henkilöiden eivätkä pienten perheidenkään hallussa.

#### *Asumistiheys.*

Ryhdyttäessä sitten käsittelemään asuntojen huoneluvun ja niissä asuvien asukkaiden luvun keskinäistä riippuvaisuutta

esitetään ensin seuraava asetelma valaisemaan sitä, suuriko osa asukkaista asui huoneluvultaan erilaisissa asunnoissa.

Asukkaita asunnoissa, joiden huoneluku oli

	1	2	3	4	5	6—7	8	Ei ilmoitettu	Asukkaita kaikkiaan
Tutkitut perhelisäperheet, luku	1224	1645	502	3371	200	23	—	—	46 3640
Samat, % kaikista asukkaista	33,6	45,2	13,8	92,6	5,5	0,6	—	—	1,3 100,0
Läänin maaseudun perheet, % kaikista asukkaista	32,5	32,6	15,8	80,9	9,5	4,3	3,8	1,5	— 100,0

Kuten edellä (s. 167) on todettu, oli perhelisäperheiden keskuudessa suhteellisesti enemmän 1 ja 2 huoneen asuntoja kuin läänin asunnonhaltijain keskuudessa yleensä. Kun lisäksi otetaan huomioon, että perhelisäperheet olivat yleensä suurempia kuin muut, on luonnollista, että suhteellisesti suurempi osa perhelisäperheiden jäsenistä asui pienissä asunnoissa kuin muiden perheiden. Tämän asiain tilan vahvistavat edellisen yhdistelmän luvut selvästi. Kun läänin maaseudulla 65,1 %, siis noin 2/3, asukkaista asui 1 tai 2 huoneen asunnoissa, oli vastaava suhdeluku tutkituissa perheissä 78,8 % eli n. 4/5. Kun asunnoissa, joita ei voida lukea pienasunnoiksi, asui läänin maaseudulla 19,1 % kaikista asukkaista eli n. 1/5, oli vastaava luku tutkittuihin perheisiin nähden vain 6,1 %.

Millainen tilanne oli asumisryhmien (perheiden) suuruuteen nähden (vrt. s. 151), käy ilmi seuraavasta asetelmästä.

	Asunnoista oli sellaisia, joissa oli asukkaita										Yh-
	—4	4	5	6	7	8	9	10	11—	teensä	
Tutkitut perhelisäperheet, luku	—	16	23	16	86	96	66	55	69	427	
Samat, %	—	3,8	5,4	3,8	20,1	22,5	15,4	12,9	16,1	100,0	
Läänin maaseudun perheet, %	28,9	14,6	14,7	12,5	9,7	7,7	4,8	3,0	4,1	100,0	

Kun läänin maaseudulla yli 2/3 (70,7 %) asunnoista oli sellaisia, joissa asui 6 henkilöä tai vähemmän, oli tutkituista asunnoista 87,0 % sellaisia, joissa asui 7 henkilöä tai enemmän. Ja kuitenkin oli, kuten edellä jo huomautettiin, tutkituilla perheillä suhteellisesti enemmän pieniä 1 ja 2 huoneen asuntoja kuin läänin maaseudun perheillä yleensä.

Koska köyhimmät perheet eivät voi hankkia asuntoa, jossa on monta huonetta, vaikka niihin kuuluisi useitakin henkilöitä, on luonnollista, että asukkaiden keskiluku asuntoa kohden ei nouse samassa suhteessa, kuin huoneluku suurenee. Miten tämä maaseudun asuntotutkimuksessa ilmennyt seikka pitää paikkansa nyt tutkittuihin perheisiin nähden, käy ilmi seuraavasta yhdistelmästä.

	Asukkaita 100 asuntoa kohden asunnoissa, joiden huoneluku oli							Kalkissa asunnoissa
	1	2	3	4	5	6-7	8	
Tutkitut perhelisäperheet ..	805	844	930	1053	1150	—	—	852
Läänin maaseudun perheet	433	512	628	669	755	827	891	526

Tutkituissa asunnoissa asui siis, mikäli on kysymys 1 huoneen asunnoista, lähes kaksi kertaa niin suuri määrä asukkaita asuntoa kohden kuin läänin maaseudulla yleensä. Tämä suhde pienenee kuitenkin sitä mukaa kuin siirrytään useamman huoneen asuntoihin. Asetelmasta on myöskin nähtävissä se mielenkiintoinen seikka, että vielä 5 huoneen asunnoissa Kuopion läänin maaseudulla asui keskimäärin vähemmän ihmisiä kuin perhelisäperheiden 1 huoneen asunnoissa. Asukkaiden lukumäärä asuntoa kohden olikin tutkittujen perhelisäperheiden keskuudessa 8,5 ja läänin maaseudulla yleensä 5,3.

Suurempaa mielenkiintoa kuin asukkaiden keskiluku asuntoa kohden herättääkin asukkaiden keskiluku huonetta kohden, jolla tavallisesti ilmaistaan asumistiheyden astetta. Asukkaiden määrästä huonetta kohdenhan suuresti riippuu perheen viihtyisyys sekä kodin siisteys ja hygieeninen ja joskus siveellinenkin taso. Seuraava asetelma sisältää tietoja asumistiheydestä eri suuruisissa asunnoissa.



	Asukkaita 100 asuinhuonetta kohden asunnoissa, joiden huoneluku oli							Kaikkissa asunnoissa
	1	2	3	4	5	6-7	8	
Tutkitut perhelisäperheet ..	805	422	310	263	230	—	—	455
Läänin maaseudun perheet ..	433	256	209	167	151	131	101	246

Asumistiheys oli siis, kun kaikki asunnot otetaan huomioon, Kuopion läänin perhelisäperheiden keskuudessa (4,6 henkeä huonetta kohden) noin 9/5 läänin maaseudulla yleensä vallinneesta (2,5 henkeä huonetta kohden) eli lähes 2 kertaa niin suuri kuin jälkimmäinen. Tällainen erotus elintasossa, sikäli kuin se ilmenee asumistiheytenä, vähenee, sitä mukaa kuin siirtytään suurempiin asuntoihin, sillä kun 1 huoneen asunnossa asuvien perhelisäperheiden asumistiheys oli 85,9 % yleensä vallinnutta suurempi, oli vastaava luku 5 huoneen asunnoissa majajaleviin perheisiin nähden 52,3 %. Vielä 4 huoneen asunnoissa asuvien perhelisäperheiden asumistiheys oli suurempi kuin yleensä 2 huoneen asunnoissa asuvien perheiden. 1 huoneen asunnoissa perhelisäperheissä, jollaisia kaikista tällaisten perheiden asunnoista oli 43,1 % (vrt. s. 167), olikin asumistiheys sietämättömän suuri, keskimäärin 8 henkeä huonetta kohden, ja kuitenkin, kuten edellä (s. 169) on todettu, oli tällaisen huoneen pinta-ala keskimäärin vain 25,1 m<sup>2</sup>. Nilsiässä asui eräässä 1 huoneen asunnossa 14 henkeä.

Näiden moninaisten tarkastelujen jälkeen herää ehkä kysymys, suurtako osaa tutkituista asunnoista sitten voidaan pitää ahtaasti asuttuina ja kuinka suuri osa tutkittuihin perheisiin kuuluvista henkilöistä asui tällaisissa asunnoissa. Tätä kysymystä valaistaessa on ensin sovittava siitä, miten käsite »ahtaasti asuttu asunto» on määriteltävä. Kuten maaseudun asuntotutkimusta selostavassa julkaisussa on mainittu, on ulkomailla toimeenpannuissa asuntotutkimuksissa tavallisesti asunto, jossa asuu 2 tai useampia henkilöitä huonetta kohden, katsottu ahtaasti asutuksi, mutta meillä on tyydytty siihen, että ainoastaan asunnot, joissa asuu vähintään 3 henkilöä huonetta

kohden, on luettu tähän ryhmään.<sup>29</sup> Tällaisen terminologian pohjalla saadaan liika-asuttujen asuntojen ja niiden asukkaiden osuudeksi kaikista asunnoista ja koko asukasluvusta seuraava yhdistelmä.

	Ahtaasti asut- tuja asuntoja		Asukkaita niissä		Huoneluku tuntematon		Kaikkiaan asun- asuk- toja kaita	
	Luku	%	Luku	%	Luku	%	Luku	%
Tutkitut perhelisäperheet	371	86,9	3252	89,3	5	1,2	427	3640
Läänin maaseudun perheet	1834	45,6	11491	54,3	—	—	4021	21159

Tämä asetelma osoittaa, että ahtaasti asuminen perhelisäperheiden keskuudessa oli lähes kaksi kertaa niin tavallista kuin maaseudun perheiden keskuudessa yleensä ja että perhelisäperheiden jäsenistä oli vain 1/10 sellaisia, jotka eivät asuneet ahtaasti. Termi »ahtaasti asuminen» on kuitenkin ylimalkainen, ja sen piiriin voi kuulua hyvinkin erilaisia tapauksia. Seuraava taulukko selvittää ahtaasti asumisen eri asteita.

	Ahtaasti asuttuja asuntoja 0/0:ina kaikista asunnoista, kun				Ahtaasti asuttujen asunto- jen asukkaat 0/0:ina kai- kista asukkaista, kun			
	asukkaita huonetta kohden oli							
	3,0—3,9	4,0—5,9	6,0—	3,0—	3,0—3,9	4,0—5,9	6,0—	3,0—
Tutkitut perhelisäperheet .....	20,4	32,3	34,2	86,9	20,4	32,9	36,0	89,3
Läänin maaseudun perheet ..	17,0	17,2	11,4	45,6	18,1	19,5	16,7	54,3

Tämä taulukko antaa lohduttoman kuvan asunto-olosuhteista, mitkä niin suuressa määrässä vallitsevat maaseudun suurten perheiden keskuudessa, sillä asuihan joka kolmas tutkittujen perheiden jäsenistä asunnossa, jossa majaili vähintään 6 henkeä huonetta kohden, kun sensijaan läänin maaseudulla yleensä »vain» joka kuudes ihminen oli vastaavassa asemassa. Yli 2/3 perhelisäperheisiin kuuluvista henkilöistä asui asunnoissa, joiden asukasluvu huonetta kohden oli 4 tai sitä suurempi.

Kuten edellä on esitetty ja kuten maaseudun asuntotutkimuksestakin kävi ilmi, suuret perheet asuivat yleensä paljon ahtaammin kuin muu osa väestöä. Seuraava taulukko näyttää tämänkin tutkimuksen tuloksena, että pienemmissä asunnoissa yleensä asui enemmän lapsia kuin suuremmissä.

	Asukkaista oli asunnoissa, joissa oli										Kaikista asukkaista oli	
	1 huone		2 huonetta		3 huonetta		yli 3 huonetta		huonelukuntamaton		nuorempia 15 v. täytäneitä	15 v. täytäneitä
	nuorempia 15 v.	täytäneitä 15 v.	nuorempia 15 v.	täytäneitä 15 v.	nuorempia 15 v.	täytäneitä 15 v.	nuorempia 15 v.	täytäneitä 15 v.	nuorempia 15 v.	täytäneitä 15 v.		
Tutkitut perhelisäperheet, luku .....	753	471	1014	631	285	217	115	108	25	21	2192	1448
Samat, % .....	61,5	38,5	61,6	38,4	56,8	43,2	51,6	48,4	54,3	45,7	60,2	39,8
Läänin maaseudun perheet, % .....	39,0	61,0	35,7	64,3	32,3	67,7	24,1	75,9	—	—	34,0	66,0

Edellä esitetyt maaseudun asuntotutkimuksesta poimitut luvut osoittavat, että etenkin sellaiset asunnot, jotka huonoimmin soveltuivat perheasunnoiksi, olivat lasten kansoittamia ja että heitä oli suhteellisesti sitä vähemmän, mitä suurempi huoneisto oli kysymyksessä. Perhelisäperheisiin nähden piti sama sääntö paikkansa ainoastaan sillä erotuksella, että 2 huoneen asunnoissa oli suhteellisesti vähän enemmän lapsia kuin 1 huoneen, ja tämä onkin luonnollista, kun on kysymys suurista perheistä, sillä kovin suuren perheen on paljon vaikeampaa tulla toimeen 1 kuin 2 huoneen asunnossa, mutta viimeksimainitullaisessa asunnossa voi suurikin perhe helpommin asua. Kun 1 huoneen asunnoissa asuvien perhelisäperheiden jäsenistä 3/5 oli lapsia ja vain 2/5 aikuisia, oli suhde tasan päinvastainen yleensä Kuopion läänin maaseudulla. Sama seikka ilmenee myös seuraavista luvuista, jotka osoittavat, suuriko osa toisaalta lapsista ja toisaalta aikuisista asui eri asuntotyypeissä.

Lapsia ja aikuisia % näiden  
ryhmien koko määrästä  
asunnoissa, joissa oli

		1 huone	2 huonetta	3 huonetta	huoneita yli 3	huoneeluku tuntematon	Yhteensä
Tutkitut perhelisä- perheet	15 v. nuorempia	33,6	45,2	13,8	6,1	1,3	100,0
	15 v. täyttäneitä	32,5	43,6	15,0	7,5	1,4	100,0
Läänin maaseudun perheet	15 v. nuorempia	37,3	34,2	15,0	13,5	—	100,0
	15 v. täyttäneitä	30,1	31,8	16,1	22,0	—	100,0

1 ja 2 huoneen asunnoissa asui siis suurempi osa lapsista kuin aikuisista, kun taas aikuiset olivat suuremmassa määrässä ryhmittyneet 3 huoneen tai sitä suurempiin asuntoihin. Että erotus tässä suhteessa maaseudulla yleensä oli suurempi kuin perhelisäperheissä, on luonnollista, kun ottaa huomioon, että perhelisäperheet käsittivät suhteellisen homogeenisen ryhmän maaseudun väestön yleensä taas muodostaessa suuruudeltaan paljon enemmän toisistaan eroavia asumisryhmiä.

*Asukkaat talouskunta- asemansa mukaan.*

Kysymystä, missä määrin asunnoissa perheen jäsenten lisäksi asui muitakin, valaisevat seuraavat asetelmat.

	Asuntoja, joissa asui				Yhteensä
	ainoastaan perheenjä- seniä ja su- kulaisia	perheenjä- seniä, suku- laisia, palve- lloita ja vuokratalaisia	perheenjä- seniä, suku- laisia, palve- lloita ja vuokratalaisia keja	vieressä mahnittujen lisäksi asuk- keja	
Tutkitut perhelisäperheet, luku	391	15	21		427
Samat, %	91,6	3,5	4,9		100,0
Läänin maaseudun perheet, %	73,2	17,3	9,5		100,0

	Koko asukasmäärästä oli				Asukkaita kalkkiaan
	perheenjä- seniä ja su- kulaisia	palveliloita	vuokratalaisia ja asukkeja		
Tutkitut perhelisäperheet, luku	3564	21	55		3640
Samat, %	97,9	0,6	1,5		100,0
Läänin maaseudun perheet, %	89,5	6,3	4,2		100,0

Perhelisäperheiden yhteydessä ei siis perheenjäsenten ja sukulaisten lisäksi asunut asukkeja eikä muita vuokralaisia läheskään niin suuressa määrässä, kuin maaseudulla yleensä oli laita, ja myös palvelijoiden määrä oli tutkittujen perheiden keskuudessa hyvin vähäinen.

## HAJATIETOJA TALOUDELLISISTA OLOISTA.

Tutkimuksessa kerättiin myös tietoja perheiden harjoittaman maanviljelyksen laajuudesta. Kun asuntoviljelmillä varsinainen maanviljelys on vain sivuelinkeinona, on seuraavassa otettu huomioon ainoastaan kokonaispinta-alaltaan kahta ja peltopinta-alaltaan yhtä hehtaaria suuremmat viljelmät. Edelliseen ryhmään kuului tutkituissa Kuopion läänin kunnissa 279:n (65,3 %) ja jälkimmäiseen 226 (52,9 %) perheen tilat. Kun ammattimerkinnän mukaan tilallisiin ja pienviljelijöihin on samoissa kunnissa luettu vain 209 perheen päähenkilöt (49,0 %) (ks. s. 156), on siis näin huomioon otetuistakin viljelmistä vielä osa sellaisia, joilla maanviljelystä ei ole pidetty pääelinkeinona. Kuten perhelisälain edellyttämän tulorajan huomioon ottaen on luonnollista, oli perhelisäperheillä hallussaan vain etupäässä pieniä viljelmiä (ks. ed. s. 157). Tämä käy ilmi seuraavista yhdistelmistä, joissa tutkittujen perheiden viljelmien pinta-aloja on verrattu ko. kuntien kaikkien viljelmien aloihin, sellaisina kuin viimeksi mainitut esiintyivät vuonna 1941 suoritettussa yleisessä maatalouslaskennassa.<sup>30</sup>

	Kokonaispinta-alaltaan 2 ha suuremmista viljelmistä oli ha-määrältään alla mainitun suuruisia									
	2—4,9	5—9,9	10—19,9	20—49,9	50—99,9	100—249,9	250—499,9	500—999,9	1000—	Yhteensä
Tutkitut perhelisäperheet, luku ..	56	26	56	105	24	11	1	—	—	279
Samat, % .....	20,1	9,3	20,1	37,6	8,6	3,9	0,4	—	—	100,0
Samojen kuntien kaikki viljelmät, % .....	8,7	7,0	16,3	35,5	15,6	12,7	2,6	1,1	0,5	100,0

Kokonaispeltoalaltaan 1 ha suuremmista viljelmistä oli peltoalaltaan (ha) alla mainittun suuruisia

	1—1,9	2—2,9	3—4,9	5—9,9	10—14,9	15—24,9	25—49,9	50—99,9	100—	Yhteensä
Tutkitut perhelisäperheet, luku ..	52	43	53	59	16	2	1	—	—	226
Samat, % .....	23,0	19,0	23,5	26,1	7,1	0,9	0,4	—	—	100,0
Samojen kuntien kaikkien viljelmät, % .....	15,7	13,7	20,2	28,6	11,6	6,8	3,2	0,2	(0,04)	100,0

Kokonaispeltoalaltaan 1 ha suurempien viljelmien peltoalasta kuului peltoalaltaan (ha) alla mainittun suuruisille viljelmille

	1—1,9	2—2,9	3—4,9	5—9,9	10—14,9	15—24,9	25—49,9	50—99,9	100—	Yhteensä
Tutkitut perhelisäperheet, ha ..	67,9	97,2	198,2	399,1	185,8	38,5	30,0	—	—	1016,7
Samat, % .....	6,7	9,6	19,5	39,2	18,3	3,8	2,9	—	—	100,0
Samojen kuntien kaikkien viljelmät, — .....	3,1	4,6	10,8	28,3	19,5	18,0	13,5	1,6	0,6	100,0

Kun tutkittujen Kuopion läänin kuntien kaikkien 2 hehtaaria suurempien viljelmien luvusta lähes 1/3 (32,5 %) oli kokonaispinta-alaltaan vähintään 50 hehtaarin suuruisia, oli vastaava luku perhelisäperheiden osalta vain 12,9 %. Peltopinta-alaltaan 5 hehtaaria pienempiä viljelmiä oli kaikestakin viljelmistä lähes puolet (49,6 %), mutta perhelisäperheiden viljelmistä kokonaisuudesta 2/3 (65,5 %). Vähintään 10 hehtaarin suuruinen pinta-ala oli viimeksi mainituista vain 8,4 %:lla vastaavan luvun kaikkiin viljelmiin nähden ollessa 21,8 %. Kun kaikkien tilojen kysymyksessä ollen peltoalasta kuului 33,7 % sellaisille viljelmille, joilla oli peltoa vähintään 15 hehtaaria, oli vastaava luku perhelisäperheiden viljelmiin nähden vain 6,7 %.

Tutkimuksessa koottiin tietoja myös perheiden hallussa olleista maataloustyökoneista. Niittokoneita oli vain

72 viljelmällä, joten peltopinta-alaltaan 5 hehtaaria pienemmät viljelmät jäivät niistä yleensä osattomiksi. 41 eli lähes puolta vähemmän kuin viimeksi mainittuja koneita oli hevosharavia ja sitäkin vähemmän, 34, puimakoneita. Vuoden 1941 maatalouslaskenta antoi mainittujen kuntien kaikkien viljelmien osalta samantapaisia tuloksia.<sup>31</sup>

Puutarhanhoitoa jossakin muodossa ilmoittivat tietojenkerääjät harjoitettavan 298 perheessä, mikä vastaa 70,8 % kaikista tutkituista perheistä.

Jos kotieläinten lukumäärää verrataan peltopinta-alaltaan yhtä hehtaaria suurempien viljelmien lukumäärään, oli tutkituissa perheissä hevosia keskimäärin 1,1 (vuoden 1941 maatalouslaskennan mukaan ko. kunnissa olevien hevosten luku verrattuna vastaavan suuruisten viljelmien lukumäärään oli keskimäärin 1,4<sup>32</sup>), nautaeläimiä 6,4 (7,1), lampaita 5,2 (2,0), sikoja 1,1 (1,4) sekä kanoja ja kukkoja 2,6 (3,0). Onkin luonnollista, että kotieläinten keskimäärä oli viljelmillä yleensä suurempi kuin perhelisäperheiden viljelmillä, sillä edellisten keskuudessa on suurempia viljelmiä kuin jälkimmäisten. Lampaiden hoito oli kuitenkin perhelisäperheiden keskuudessa tavallista yleisempää. Lampaita samoin kuin lehmiäkin oli myös pelkiksi asuntoviljelmiksi katsottavilla viljelmillä.

Kun navetat luokiteltiin niiden kunnan mukaan, oli hyviksi katsottavia 15,1 %, keskinkertaisia 29,5 %, huonoja 52,7 % ja kelvottomia 2,7 %.

Noin puolet tutkituista perheistä olivat sellaisia, joissa kalastusta ei lainkaan harjoitettu toisen puolen ollessa sellaisia, joissa kalastettiin vähän (kotitarpeiksi) neljää Tuusniemen ja Muuruveden perhettä lukuunottamatta, joilta kalaa liikeni myytäväksikin.

Palkatun aputyövoiman käytöstä saatiin tietoa vain Nilsiästä ja Vieremältä. Vain noin joka neljännessä (24,4 %) näiden kuntien tutkituista perheistä käytettiin palkattua aputyövoimaa, mutta vain noin joka 20:nnessä perheessä (5,5 %) palkatun aputyövoiman käyttö oli jatkuvaa.

Kyselylomakkeessa oli varattu tilaa myös perhelisän saajain toivomuksille. Näiden valossa ylivoimaisesti kaikkein kipeimmiksi tunnettiin perheenjäsenten (etenkin lasten) vaatetusta koskevat puutteellisuudet (250 toivomusta), ja sen jälkeen seurasivat puutteelliset asunto-olot (57), jalkineet (41), huonekalut (38) ja makuuvaatteet (34). Lasten vaatetuksen puutteellisuutta todistaa myös se, että perhelisien luon-toissuoritusmuodoista tutkituissa perheissä vuosina 1943—1945 ensi sijalla olivat juuri lastenvaatetoimitukset. Näiden jälkeen oli viljelyshuolto laajimmin käytetty perhelisäsuoritusten muoto.<sup>33</sup> Millaisia puutteita huonekalujen suhteen saattoi esiintyä, sitä kuvaavat seuraavat tietojenkerääjän antamat esimerkit muutamasta Vieremän perhelisäperheestä. »Nukutaan lattialla, vain 2 sänkyä 8 hengellä»; »1 sänky, sekin laho, 8 hengellä»; »mökin ainoana kalustona 2 pöytää ja penkit, sänkyä ei lainkaan»; »perheellä vain 1 sänky, vuodevaatteita ei ole (6 henkeä)».

### *Lähdeviitteitä ja huomautuksia.*

<sup>1</sup> Nieminen, Armas, Tietoja Helsingin suurista ja keskisuurista perheistä sekä niiden oloista vuonna 1943, Väestöpolitiikkamme taustaa ja tehtäviä, julk. Väestöliitto, Porvoo ja Helsinki 1946, ss. 201—220.

<sup>2</sup> Maaseudun asunto-olot vuonna 1937, Suomen virallinen tilasto (SVT) XXXII, 16.

<sup>3</sup> Suomen tilastollinen vuosikirja (STV) 1944—45, ss. 28—29.

<sup>4</sup> STV 1944—45, ss. 28—29. — SVT VI, 80, ss. 25—26; 81, ss. 25—26; 82, ss. 76, 78; 83, ss. 25—26; 84, ss. 24—25; 85, ss. 18, 20, 76, 78; 87, ss. 24—25; 91, ss. 24—25; 95, ss. 18, 70; 98: 1, taulut, s. 55; 98: 2, s. 57; XXXI: B, 6, teksti, s. 17, taulut, s. 136; 7, teksti, s. 16, taulut, s. 136; 8, teksti, s. 20, taulut, ss. 136, 306; 9, s. 108; 10, s. 108. — Tilastollisen päätoimiston imeväiskoulu-leisuudesta ja sosiaaliministeriön sosiaalisen tutkimustoimiston huollon varassa olevista antamia tietoja.

<sup>5</sup> Laki perhelisälain muuttamisesta 29. 12. 1944 [Asetuskokoelma (AK) n:o 1046], valtioneuvoston päätös perhelisälain toimeenpanosta 30. 12. 1944 (AK n:o 1048), sosiaaliministeriön päätös kuntien kalleusryhmyyksestä 14. 12. 1942 (AK n:o 990).

<sup>6</sup> Lain mukaan on huollettavana lapsena pidettävä myös 16 vuotta täyttäneitä työkyvyttömiä lasta sekä koulunkäyntiä tai opintoja jatkavaa lasta, joka on täyttänyt 16, mutta ei 20 vuotta. Näillä poikkeustapauksilla ei kuitenkaan ole tälle tutkimukselle merkitystä, sillä huoltolautakuntien ilmoitusten mukaan suoritettiin perhelisiä Kuopion läänin maalaiskunnissa vuonna 1945 vain 68 mainitunlaisesta 16 vuotta täyttäneestä lapsesta. Sosiaaliministeriön väestöasiaintoimiston antama tieto.



- 7 Sosiaaliministeriön väestöasiaintoimiston antama tieto.
- 8 SVT XXXII, 16, ss. 1\*—3\*, 6\*, 46. — STV 1937, ss. 11—12. — Henkikirjoihin perustuva asukasluku oli vuonna 1937 tutkituissa läänin kunnissa 22256 ja läänin kaikissa maalaiskunnissa (maaseutu—kauppalat) 331945.
- 9 STV 1944—45, s. 9.
- 10 Tilastollisen päätoimiston antama tieto. — STV 1942, s. 67, T. (taulu) 41; 1943, s. 63, T. 43; 1944—45, s. 63, T. 47.
- 11 Vrt. SVT VI, 98: 2, T. I—II.
- 12 SVT XXXII, 16, ss. 87\*, 58.
- 13 Kalastajia oli vain Tuusniemellä 1.
- 14 Näitä ei tutkimuksessa esiintynyt lainkaan.
- 15 Näitä oli vain Tuusniemellä 1.
- 16 Näihin verrattavia oli vain Vieremällä 1 poliisikonstaapeli.
- 17 Vieremällä 1 kansakoulunopettaja.
- 18 Tähän ryhmään luettavat tässä tutkimuksessa esiintyvät henkilöt olivat kaikki leskivaimoja.
- 19 Sosiaalinen Aikakauskirja 1948, s. 174.
- 20 Valtioneuvoston päätös maatalouskiinteistöistä ja poronhoidosta vuonna 1943 saatujen tulojen taksoituksessa noudatettavista verotusperusteista 20. 1. 1944, ss. 18—19. Valtiovarainministeriön verotusasiainosastossa. — Valtiovarainministeriön kiertokirje verovelvollisen ja perheenjäsenten työn arvoista 18. 2. 1944. Samassa paikassa kuin ed. — Laki maalaiskuntain kunnallishallinnosta annetun asetuksen muuttamisesta 12. 3. 1943 (AK n:o 219). — Laskelmassa on viljellyn maan ja metsämaan puhtaan tuoton raha-arvoksi ha kohti otettu tutkituissa kunnissa noudatettaviksi vahvistettujen arvojen keskimäärät (637:50 ja 89:55), asunto-eduksi 3000 mk ja kunnallisverotuksen lapsivähennyksen arvoksi asetuksen sisältämien raja-arvojen keskimäärä, niinkään 3000:—, Viljelysmaan on oletettu kuuluvan I vyöhykkeen II luokkaan ja metsämaan II vyöhykkeen III luokkaan.
- 21 SVT XXXII, 16, s. 58.
- 22 *Pesola, Vilho A.*, Näkökohtia väestökysymyksestämme, Valvoja (Helsinki) 1946, s. 206.
- 23 *Nieminen*, main. kirj., ss. 209—210.
- 24 SVT XXXII, 16. Esitykseen sisältyvät Kuopion läänin maaseudun perheitä koskevat suhdeluvut on laskettu tämän julkaisun tilastotauluista. Koska näitä on alkuperäisessä järjestyksessään esityksessä seurattu, ei erityisiä lähdeviittauksia niihin ole pidetty tarpeellisina.
- 25 Tästä tilastosta on vesijohdolla varustetut asunnot jätetty pois.
- 26 SVT XXXII, 16, s. 16\*.
- 27 Sama, s. 19\*.
- 28 Sama, ss. 23\*—25\*.
- 29 Sama, s. 39\*.
- 30 SVT III, 38: 3, ss. 47—48, 78—81. Maataloushallituksen maataloustilastotoimiston antamia tietoja.
- 31 SVT III, 38: 2, ss. 84—87.
- 32 Sama, ss. 62—63.
- 33 Myös koko maassa käytettiin vuonna 1945 lastenvaatteisiin enemmän varoja kuin muihin perhelisäsuorituksiin, nim. n. 33 % perhelisävarojen kokonaismäärästä. Viljelysten edistämiseen käytettiin n. 19 % asuin- ja talousrakennusten kunnostamiseen n. 15 % sekä kotieläimiin ja niiden rehuun n. 9 %. Sosiaalinen Aikakauskirja 1948, s. 175.